

Η παιδαγωγική σχέση: αλληλεπίδραση και επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητή

Ενότητα 5η: Κανόνες, συγκρούσεις και κυρώσεις
Μέρος 2^ο: Η επιθετική συμπεριφορά στη σχολική τάξη

Κωνσταντίνος Γ. Μπίκος
Τμήμα: Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Η παιδαγωγική σχέση:

αλληλεπίδραση και επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητή
Τμήμα Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής

Ενότητα 5^η: Μέρος 2^ο: Η επιθετική συμπεριφορά στη σχολική τάξη

Κωνσταντίνος Γ. Μπίκος
Τμήμα: Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής

Περιεχόμενα (1/4)

- Γενικά χαρακτηριστικά του φαινομένου.
- Μορφές της ανθρώπινης επιθετικότητας.
- Ερμηνευτικά μοντέλα επιθετικής συμπεριφοράς.
- Μοντέλο ματαίωσης.
- Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης.
- Συνέπειες της θεωρίας.

Περιεχόμενα (2/4)

- Άμεση ανατροφοδότηση.
- Η κοινωνικο-γνωστική θεωρία.
- πέντε βήματα επιτυχούς αντιμετώπισης της πρόκλησης.
- Αίτια κυκλικής αμφίδρομης επιθετικότητας στην οικογένεια.
- Αίτια κάθετης και οριζόντιας αμφίδρομης επιθετικότητας στην οικογένεια.
- Αίτια εμφάνισης επιθετικής συμπεριφοράς μέσα στην οικογένεια.

Περιεχόμενα (3/4)

- Γονεϊκή παρέμβαση.
- Οικογενειακή δομή και επιθετικότητα.
- Αίτια επιθετικής συμπεριφοράς στη σχολική τάξη.
- Αίτια επιθετικής συμπεριφοράς στην κοινωνία.
- Φύλο και επιθετική συμπεριφορά.
- Σχολικό κλίμα και επιθετική συμπεριφορά: δυνατότητες απόσβεσης.

Περιεχόμενα (4/4)

- Μορφές σχολικής βίας.
- Στρατηγικές αντιμετώπισης της βίας: μέσα ενίσχυσης.
- Τρόποι ενίσχυσης.
- Μέσα ενίσχυσης.

Γενικά χαρακτηριστικά του φαινομένου (1/2)

- Το θέμα της επιθετικότητας είναι ένα βασικό πρόβλημα της Ψυχολογίας και η αντιμετώπισή του έχει άμεσες επιπτώσεις στην αγωγή του ατόμου και στην κοινωνική αγωγή.
- Η επιθετικότητα εκλαμβάνεται ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητας/ Βιολογική διαδικασία.
- Προσδιορίζεται ως προϊόν μάθησης.
- Σύνολο φυσικών ή λεκτικών αντιδράσεων.

Γενικά χαρακτηριστικά του φαινομένου (2/2)

- Η επιθετικότητα κατευθύνεται προς ένα αντικείμενο με σκοπό να του προξενήσει βλάβη.
- Εμφανίζεται σαν διάθεση συμπεριφοράς ή εχθρική στάση.
- Αφορά και διαταράσσει την κοινωνική ζωή.
- Περιλαμβάνει ένα μεγάλο φάσμα εκδηλώσεων και ενεργειών από την απλή λεκτική προσβολή, μέχρι και την αυτοκαταστροφή.

Μορφές της ανθρώπινης επιθετικότητας

- Έκδηλη-λανθάνουσα.
- Άμεση-έμμεση.
- Εξωστρεφής-εσωστρεφής.
- Φυσική-ψυχική.
- Εκφραστική-συντελεστική.
- Κοινωνική-αντικοινωνική .

Ερμηνευτικά μοντέλα επιθετικής συμπεριφοράς

- Η σκοπιά της ηθολογίας.
- Ορισμός: «η επιθετικότητα είναι ένα ενστικτώδες σύστημα, του οποίου η ενέργεια συσσωρεύεται στον οργανισμό, χωρίς να είναι αναγκαία η διαμεσολάβηση εξωτερικών ερεθισμάτων».
- Ο άνθρωπος είναι το μόνο βιολογικό είδος που δεν ανέπτυξε μηχανισμούς για την εξόντωση μελών του ίδιου είδους.

Μοντέλο ματαίωσης

- Βρίσκεται στον αντίποδα της ερμηνείας του μοντέλου της ηθολογίας.
- Αποτελεί ακραία περιβαλλοντική ερμηνεία της επιθετικότητας.
- Άξονας μοντέλου: η ματαίωση οδηγεί πάντοτε στην επιθετικότητα και η επιθετικότητα είναι πάντοτε αποτέλεσμα της ματαίωσης.
- Φαινόμενο μετατόπισης: η επιθετικότητα δεν διοχετεύεται πάντα στην πηγή πρόκλησής της, εξαιτίας του φόβου τιμωρίας.
- Φαινόμενο κάθαρσης: εκφόρτιση επιθετικών αντιδράσεων εξαιτίας άμεσης ή έμμεσης συμμετοχής στην επιθετική δραστηριότητα.

Η θεωρία της κοινωνικής μάθησης

- Κυριότερος εκπρόσωπος: Bandura.
- Οι γενετικές δομές θέτουν κάποια όρια ως προς την μορφή εκδήλωσης επιθετικών αντιδράσεων και επηρεάζουν τον ρυθμό μάθησης.
- Ο Bandura αποδίδει στη μάθηση μέσω της παρατήρησης σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση κοινωνικής συμπεριφοράς = μίμηση.

Συνέπειες της θεωρίας

- α) έμμεση ενίσχυση = αμείβεται η παρατηρούμενη συμπεριφορά .

έμμεση τιμωρία = τιμωρείται η παρατηρούμενη συμπεριφορά.

- β) κοινωνικά χαρακτηριστικά του μοντέλου συντείνουν στην μίμηση ή όχι της επιθετικής τους συμπεριφοράς.
- γ) ο χαρακτηρισμός που αποδίδουμε στην πράξη αυξάνει ή μειώνει τις πιθανότητες μίμησης.

Άμεση ανατροφοδότηση

- Σημαντικό ποσοστό της ανθρώπινης συμπεριφοράς ρυθμίζεται από την ατομική αξιολόγηση των συνεπειών που προκαλεί.
- Αποτέλεσμα = αυτοεπιδοκιμασία = αυτοκριτική.

Η κοινωνικο-γνωστική θεωρία

- Κυριότεροι εκπρόσωποι: Dodge, Newman, Frame.
- Κάθε παιδί αντιμετωπίζει τις κοινωνικές καταστάσεις με δεδομένες τις προϋποθέσεις:
 - α) της μνημονικής λειτουργίας του.
 - β) τον αριθμό «εισιόντων» από το περιβάλλον, υπό μορφή κοινωνικών σημάτων.

πέντε βήματα επιτυχούς αντιμετώπισης της πρόκλησης

- α) αποκωδικοποίηση κοινωνικών σημάτων = προθέσεις.
- β) ερμηνεία σημάτων σύμφωνα με γεγονότα παρελθόντος.
- γ) αντίδραση για την αντιμετώπιση του ερεθίσματος.
- δ) το είδος της αντίδρασης εξαρτάται από τρόπους αντιμετώπισης παρόμοιων καταστάσεων εκτίμηση συνεπειών των αντιδράσεων.
- ε) η επιλεγόμενη αντίδραση να μεταφράζεται σε πράξη.

Αίτια κυκλικής αμφίδρομης επιθετικότητας στην οικογένεια

- Η μειωμένη ελευθερία δράσης και οι καταπιεστικοί μηχανισμοί κοινωνικοποίησης που αντιμετωπίζει το νεαρό άτομο.
- Αδυναμία από μέρους των νέων εκτέλεσης του ρόλου που η κοινωνία έχει επιλέξει για τους ίδιους.
- Η υποκειμενική αντίληψη των νέων για τον ρόλο που έχουν αναλάβει που έρχεται σε σύγκρουση με την αντικειμενική απαίτηση της εκτέλεσής του από την ομάδα.
- Η απόκλιση ρόλου προκαλεί κοινωνικό έλεγχο και το άτομο ωθείται στην υιοθέτηση επιθετικής συμπεριφοράς.

Αίτια κάθετης και οριζόντιας αμφίδρομης επιθετικότητας στην οικογένεια

- Η ύπαρξη μη ενιαίου τρόπου ζωής ανάμεσα στα παιδιά και στους γονείς τους.
- Οι διαφορετικές αντιλήψεις αντιμετώπισης της εργασίας και του κόσμου γενικότερα.
- Η μεγάλη ελευθερία που παρέχεται στα παιδιά για λήψη προσωπικών αποφάσεων.
- Οι χωροχρονικές διαφορές που υπάρχουν μεταξύ νέων-γονέων και που δημιουργούν ένα μεγάλο κενό διαπροσωπικής, πολιτισμικής και ιδεολογικής επικοινωνίας.
- Τα ατομικά χαρακτηριστικά κάθε μέλους της οικογένειας και οι διαφορετικοί ρόλοι που έχουν αναλάβει.

Αίτια εμφάνισης επιθετικής συμπεριφοράς μέσα στην οικογένεια

- **Έλλειψη επικοινωνίας** ανάμεσα σε παιδιά και γονείς.
- **Ανάμειξη γονέων** σε προσωπικές υποθέσεις των παιδιών τους, όπως είναι για παράδειγμα η επίδοση στο σχολείο, η εργατικότητα και ο ζήλος για μάθηση, η επιλογή σπουδών και επαγγέλματος, η επιλογή των φίλων, οι σχέσεις με το άλλο φύλο.
- **Επίδραση μέσων μαζικής ενημέρωσης.**

Γονεϊκή παρέμβαση

- **«Γονεϊκή απόρριψη = περιορισμένος ρόλος γονέων ως προτύπων αυτοελέγχου επιθετικότητας.**
- **Γονεϊκή ανεκτικότητα = αστάθεια στην άσκηση αποτελεσματικού ελέγχου.**
- **Χρήση γονεϊκής δύναμης = μορφή λεκτικής επίπληξης
= μορφή σωματικής τιμωρίας**
- **Η ένταση των επιθετικών αντιδράσεων αυξάνεται όσο εντείνονται οι μέθοδοι πειθαρχίας.**

Οικογενειακή δομή και επιθετικότητα

- Επιθετικότητα και πατρική απουσία: Η κοινή αντίληψη συνδέει την κοινωνικά αποκλίνουσα συμπεριφορά με την απουσία πατρικής επίβλεψης.
- Ενδοοικογενειακές συγκρούσεις
Αδυναμία αποτελεσματικού ελέγχου από μητέρα.
- Επιθετικότητα και διαζύγιο:
Ειδικότερα τα αγόρια που βιώνουν αυτή την εμπειρία εμφανίζουν διαταραχές στην κοινωνική συμπεριφορά τους.

Αίτια επιθετικής συμπεριφοράς στη σχολική τάξη

- Στα σχολεία-μαμούθ ο αριθμός των επιθετικών μαθητών είναι πολύ υψηλότερος απ' ό, τι στα μικρότερα σχολεία.
- Η διδασκαλία των μαθημάτων από διαφορετικούς καθηγητές. Αποτέλεσμα να μην έχουν τα παιδιά σταθερά πρότυπα αναφοράς.
- Σχολικό άγχος, σχολική ένταση, έλλειψη κινήτρων, απομόνωση μαθητών στο σχολείο.
- Επιλεκτική λειτουργία σχολείου- «κρυφοί» επιλεκτικοί μηχανισμοί.
- Περιορισμός της κινητικότητας των μαθητών
Υποχρεωτικός χαρακτήρας του σχολείου
Συγκρουόμενοι ρόλοι του παιδιού.

Αίτια επιθετικής συμπεριφοράς στην κοινωνία

- Ανικανότητα αυτοσυγκράτησης του εφήβου.
- Αίσθημα περιθωριοποίησης από την κοινωνία: αποτέλεσμα μνησικακία, απογοήτευση.
- Ανάγκη καθιέρωσης και αποδοχής από τους συνομηλίκους.
- Υιοθέτηση από τους εφήβους μιας συμπεριφοράς «αντιρρησία».
- Ανεργία, φτώχεια, ποιότητα εκπαίδευσης και κατοικίας.
- Παρακολούθηση επιθετικών- βίαιων φιλμ
Κοινωνική τάξη, κοινωνικός ρόλος και αγωγή.

Φύλο και επιθετική συμπεριφορά (1/4)

- Ερμηνεία Maccoby και Jacklin: το ανδρικό φύλο είναι πιο επιθετικό από το γυναικείο σε όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες, για τις οποίες υπάρχουν εμπειρικά δεδομένα.
- Οι διαφορές κατά φύλο εμφανίζονται νωρίς στην εξελικτική κλίμακα.
- Η επιθετικότητα συνδέεται με την έκκριση ορμονών στα δύο φύλα και τροποποιείται με ανάλογο πειραματικό χειρισμό.
- Οι διαφορές κατά φύλο δεν περιορίζονται σε ομοιογενή πολιτιστικά περιβάλλοντα.

Φύλο και επιθετική συμπεριφορά (2/4)

- Η **ενθάρρυνση των μυικών κινήσεων των αγοριών** στη νηπιακή ηλικία συχνότερη επιθετικότητα.
- Η άσκηση από πλευράς των γονέων αυστηρότερου ελέγχου της συμπεριφοράς στα αγόρια με την επιβολή **σωματικής τιμωρίας**.
- **Στερεότυπες αντιλήψεις** για το ποιες μορφές συμπεριφοράς αρμόζουν **στο αντρικό και γυναικείο φύλο**.
- Τα **τηλεοπτικά προγράμματα** που ενισχύουν τις κοινωνικές αντιλήψεις ως προς τους επιτρεπούς, κατά φύλο, ρόλους.

Φύλο και επιθετική συμπεριφορά (3/4)

- Οι ορμόνες επηρεάζουν την δομή του βιολογικού συστήματος και τροποποιούν τη συμπεριφορά, ανάλογα με το επίπεδο παρουσίας τους.
- Γυναικεία χαρακτηριστικά: τάση συμμόρφωσης στους κοινωνικούς κανόνες.
- Προκαλεί ταχύτερη γλωσσική εξέλιξη επομένως συχνότερη χρήση της γλώσσας.

Φύλο και επιθετική συμπεριφορά (4/4)

- **Αντρικά χαρακτηριστικά:**
- αργή γλωσσική εξέλιξη.
- **μειωμένη ανταπόκριση στις παροτρύνσεις γονέων και δασκάλων.**
- Αυτό ερμηνεύεται ως **επιθετική συμπεριφορά ή εχθρότητα.**

Σχολικό κλίμα και επιθετική συμπεριφορά: δυνατότητες απόσβεσης

- Το μέτρο της επιθετικότητας των γονέων και των δασκάλων σχετίζεται με την μη κοινωνική προσαρμογή των παιδιών τους.
- Παραμέληση, αυστηρή ανατροφή και διαπαιδαγώγηση, κακοποιήσεις, κριτική, σκληρή βία από γονείς και δασκάλους μπορεί να προκαλέσουν στο παιδί ηθική κατάπτωση, ελλιπή αυτοπεποίθηση ή φαντασιώσεις βίας.
- Καταφυγή των νέων στη χρήση ναρκωτικών για να ζήσουν σε έναν κόσμο χωρίς επιθετικότητα ή για εκδίκηση απέναντι στους επιθετικούς του γονείς.

Μορφές σχολικής βίας

- Ως έκφραση ή μορφή βίας εκλαμβάνεται κάθε **αντικανονική, αντισυμβατική, ακόμα και κάθε μη- αναμενόμενη συμπεριφορά.**

Παραδείγματα: απρεπής εμφάνιση, απρεπείς χειρονομίες, κλοπές, βανδαλισμοί, χρήση σωματικής βίας απέναντι σε συμμαθητές, βία των λέξεων, βία του ενός ή των πολλών, η βία της ενηλικίωσης ή της περιθωριοποίησης, η βία του ρατσισμού ή της υπεροχής.

Στρατηγικές αντιμετώπισης της βίας: μέσα ενίσχυσης

α) ενίσχυση.

β) απόσβεση: προέρχονται από την διαδικασία που ονομάζεται **ενεργή ή συντελεστική εξάρτηση**.

Μέσα ενίσχυσης:

α) η **προσοχή** που δίνεται στο παιδί και μπορεί να εκδηλωθεί με μια **κουβέντα ή με ένα βλέμμα**.

Προσοχή = ενισχυτική για μικρές ηλικίες.

Μέσα ενίσχυσης

β) αγνόηση από πλευράς των γονέων της επιθετικής συμπεριφοράς του παιδιού.

- επιθετική συμπεριφορά = **μοναξιά.**
- κοινωνική συμπεριφορά = **συμμετοχή στην ομάδα.**
- τιμωρία παιδιού = **απομόνωση.**

Τρόποι ενίσχυσης (1/2)

- α) ενίσχυση οποιασδήποτε συμπεριφοράς εκτός ανεπιθύμητης συμπεριφοράς.

- β) ενίσχυση συμπεριφοράς ασυμβίβαστης που αντιμάχεται τη συμπεριφορά που θέλουμε να εξαλείψουμε.

Τρόποι ενίσχυσης (2/2)

- Αντικατάσταση επιθετικής συμπεριφοράς με κάτι άλλο.
- Διδαχή στο παιδί τρόπων συμπεριφοράς που δεν γνώριζε.
- Διαμόρφωση συμπεριφοράς: ξεκινούμε από οποιαδήποτε συμπεριφορά και μέσω της ενίσχυσης σταδιακά καταλήγουμε στο να οδηγήσουμε το παιδί στην κατεύθυνση που θέλουμε.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Μπίκος Κωνσταντίνος.
«Η παιδαγωγική σχέση: αλληλεπίδραση και επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητή. Κανόνες, συγκρούσεις και κυρώσεις: Η επιθετική συμπεριφορά στη σχολική τάξη». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS157/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Τέλος Μαθήματος

Επεξεργασία: Μενέλαος Χ. Τζιφόπουλος
Θεσσαλονίκη, Χειμερινό εξάμηνο 2013-2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

